

Safe & Sound: Μαθαίνοντας τ' Αγγλικά Εύκολα

Εισηγήτριες:

Ανθή Κοκκώνη, ειδική παιδαγωγός, M Ed in Specific Learning Difficulties

Κατερίνα Περικλέους, ειδική παιδαγωγός, M Ed in Special Educational needs,

BA στην Αγγλική Γλώσσα & Φιλολογία,

Φορέας: **Λεξιμάθεια**, Πρότυπο Κέντρο Λόγου και Μάθησης, Άγιος Στέφανος Αττικής

Στοιχεία επικοινωνίας: 210 8145670 και www.leximathia.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όταν οι Έλληνες μαθητές ξεκινούν την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας αντιμετωπίζουν πολλαπλές δυσκολίες που οφείλονται στα διαφορετικά φωνολογικά συστήματα των δύο γλωσσών. Η πρότασή μας για να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των δύο γλωσσών είναι το βιβλίο Safe & Sound. Πρόκειται για ένα καινοτόμο βιβλίο που βασίζεται στην πολυαισθητηριακή μεθοδολογία των Orton & Gillingham. Είναι εύκολο, ευέλικτο και ευχάριστο στη χρήση. Περιλαμβάνει κάρτες με εικόνες, ασκήσεις φωνολογικής επίγνωσης κι ακουστικής διάκρισης, έμμετρες ασκήσεις για γλωσσική καλλιέργεια και καλλιέργεια μνήμης. Τα φωνολογικά φαινόμενα που παρουσιάζονται στο βιβλίο έχουν επιλεγεί ύστερα από ενδελεχή έρευνα των στόχων που θέτονται από τα σύγχρονα, βρετανικά προγράμματα αποκατάστασης μαθησιακών δυσκολιών

Όταν τη δεκαετία του 80 η Glenda Bissex ξεκίνησε να γράφει ένα βιβλίο για το πώς ένα παιδί κατακτά την ανάγνωση και την γραφή, με τίτλο : “Gnys at Work: A Child Learns to Write and Read”, ο πεντάχρονος γιος της την πλησίασε και της έδωσε ένα χαρτί που πάνω έγραφε την εξής λέξη: “**RUDF**”. Προφέροντας τα γράμματα ένα-ένα μπορούμε εύκολα να αποκωδικοποιήσουμε αυτό που ήθελε να της γράψει ...”Mummy... **Are you deaf?** Η Glenda Bissex θα πρέπει να ένωσε μεγάλη αμφιθυμία με αυτό το σημείωμα. Στενοχώρια γιατί θα συνειδητοποίησε την αποστασιοποίηση της από την οικογένειά της κατά την συγγραφή του βιβλίου αλλά και χαρά μεγάλη γιατί ο γιός της μόλις είχε μπει στον μαγικό κόσμο του γραπτού λόγου ... μόλις είχε αρχίσει δηλαδή να ανακαλύπτει ότι κάθε σύμβολο έχει όνομα και ήχο. Και είναι πραγματικά πολύ δύσκολο για ένα παιδί να συλλάβει αυτή τη λεπτή διαφορά μεταξύ των συμβόλων του γραπτού λόγου και των ήχων του προφορικού λόγου προκειμένου να μάθει να αποκωδικοποιεί και να κωδικοποιεί ένα κείμενο. Και αν αυτό είναι πολύπλοκο και δύσκολο για την κατάκτηση της

μητρικής γλώσσας, φανταστείτε πόσο δύσκολο μπορεί να είναι για την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας και δει της Αγγλικής που είναι μία αδιαφανής και άρα εξαιρετικά πολύπλοκη γλώσσα.

Αναλυτικά: η αγγλική γλώσσα έχει 26 γραφήματα (γράμματα) αλλά 44 φωνήματα. Ανοίγοντας το λεξικό μπορείτε να μετρήσετε στον πίνακα των phonetics όλα αυτά τα διαφορετικά φωνήματα που προκύπτουν από τα 26 γράμματα. Ειδικά τα φωνήεντα, πέντε στον αριθμό (a,e,i,o,u και κάποιες φορές το y) χρειάζεται να κάνουν διπλό και τριπλοβάρδιες προκειμένου να καλυφθούν όλοι οι φωνηεντικοί ήχοι της γλώσσας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της φωνολογικής αυτής ποικιλίας αποτελεί το ποίημα που έγραψε ο συγγραφέας Mark Twain, μέγας πολέμιος της αγγλικής γλώσσας. Ο συγγραφέας παραθέτει με έξυπνο και συνάμα δηκτικό τρόπο τι σημαίνει για έναν αναγνώστη να προσπαθεί να διαβάσει φωνηεντικούς συνδυασμούς στα αγγλικά. Παραθέτουμε ένα απόσπασμα:

...Beware of heard, a dreadful word

That looks like beard and sounds like bjrd.

And dead; it's said like bed not bead;

For goodness sake, don't call it deed...

Επιπλέον, η αντιστοιχία φθόγγων προς τα γράμματα είναι κατά προσέγγιση ενώ όμοιοι συνδυασμοί γραμμάτων έχουν διαφορετική προφορά. Αναλογιστείτε πόσο διαφορετικά ακούγεται ο συνδυασμός **ough** στις λέξεις [tough] vs. [though]. Επίσης η αγγλική γλώσσα παρουσιάζει αδιαφάνεια δηλαδή απουσία κανόνων και πολλές εξαιρέσεις. Το ρήμα είναι αδύναμο, μη καταληκτικό και χρειάζεται συνεχώς την παρουσία αντωνυμίας ή υποκειμένου. Ενώ η σύνταξη των προτάσεων είναι σταθερή και προβλέψιμη.

Στα Ελληνικά παρατηρείται δυσκολία στους φωνηεντικούς ήχους κυρίως στο ι, ο, ε λόγω των πολλαπλών δυνατοτήτων γραφής τους. Υπάρχει σταθερή σχέση μεταξύ φωνήματος και γραφήματος κάτι που συνεπάγεται ένα φωνολογικά προβλέψιμο περιβάλλον. Επίσης διέπεται από κανόνες με λίγες και σαφείς εξαιρέσεις, έχει δυνατό καταληκτικό ρήμα, αλλά χαλαρή σύνταξη. Για παράδειγμα η πρόταση Τα παιδιά παίζουν μέσα στον κήπο μπορεί να ειπωθεί με 6 διαφορετικούς τρόπους χωρίς να αλλάξει το νόημα ή η συντακτική θέση των λέξεων. Δηλαδή:

1. Τα παιδιά παίζουν μέσα στον κήπο
2. Τα παιδιά μέσα στον κήπο παίζουν
3. Παίζουν μέσα στον κήπο τα παιδιά
4. Παίζουν τα παιδιά μέσα στον κήπο
5. Μέσα στον κήπο παίζουν τα παιδιά

6. Μέσα στον κήπο τα παιδιά παίζουν

Φαίνεται λοιπόν ότι ένα παιδί που μαθαίνει ελληνικά θα κάνει κυρίως γραμματικά λάθη, είτε καταληκτικά είτε παραγωγικά. Αντίθετα το παιδί που μαθαίνει αγγλικά κάνει κυρίως φωνολογικά λάθη, λόγω του μη προβλέψιμου φωνολογικού περιβάλλοντος της εν λόγω γλώσσας. Για το λόγο αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα της Βρετανίας δίνει μεγάλη σημασία στην καλλιέργεια φωνολογικής ενημερότητας στα παιδιά και στην κατάκτηση της ανάγνωσης.

Αντίθετα, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δίνει έμφαση στην ορθογραφία και όχι στην ανάγνωση, καθώς οι φωνολογικές αντιστοιχίες γραφήματος-φωνήματος είναι προβλέψιμες και διέπονται από σαφείς κανόνες. Π.χ. το [αι] διαβάζεται εκτός αν τονίζεται το [ά] ή παίρνει διαλυτικά το [ι]. Δυστυχώς, το ίδιο σκεπτικό εφαρμόζεται και στη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας με αποτέλεσμα την ελλιπή εξάσκηση των Ελλήνων μαθητών στην ανάγνωση.

Ας έχουμε λοιπόν κατά νου ότι στο μάθημα της ξένης γλώσσας αποκαλύπτονται στο μέγιστο βαθμό όλες οι δυσκολίες στη μάθηση, καθώς απουσιάζει η υπερέκταση που παρατηρείται στη μητρική γλώσσα (δηλαδή η έλλειψη τριβής στην καθημερινότητα και το μη φυσικό περιβάλλον εξάσκησης) γεγονός που δυσκολεύει την εκμάθησή της Αγγλικής γλώσσας.

Επιπλέον, τα αγγλικά θεωρούνται ως μια από τις δυσκολότερες γλώσσες για τους μαθητές με δυσλεξία λόγω της αδιαφάνειας που τα χαρακτηρίζει. Παράλληλα οι Έλληνες μαθητές συχνά έρχονται αντιμέτωποι με διαφορετικά εκπαιδευτικά συστήματα όταν μαθαίνουν την αγγλική γλώσσα.

Εδώ λοιπόν έρχεται το βιβλίο **Safe and Sound: getting to the heart of reading**, **εικόνα 1**. Ένα βιβλίο που λειτουργεί σαν «γέφυρα» ανάμεσα στην αδιαφανή Αγγλική και την διαφανή Ελληνική γλώσσα Ένα βιβλίο που εστιάζεται κυρίως στον τομέα της φωνολογίας. Πρόκειται για μία συλλογική εργασία 5 εκπαιδευτικών με ειδικευση στις μαθησιακές δυσκολίες. Το βιβλίο διατίθεται αποκλειστικά από τις εκδόσεις Λευκή Σελίδα www.lefkiselida.gr . Το **Safe and Sound** στοχεύει στην καλλιέργεια φωνολογικής επίγνωσης της αγγλικής γλώσσας. Βασίζεται στην πολυαισθητηριακή μεθοδολογία. περιλαμβάνει κάρτες με εικόνες και ήχους, δραστηριότητες και παιχνίδια που παίζονται με στυλό και μολύβι, έμμετρες ασκήσεις για γλωσσική καλλιέργεια και καλλιέργεια μνήμης.

Είναι ένα εύκολο, ευέλικτο και ευχάριστο στη χρήση βιβλίο. Έχει σχεδιαστεί ώστε να λειτουργεί επικουρικά κι ανεξάρτητα από το βασικό βιβλίο της τάξης, καθώς ο σκοπός του είναι να δημιουργήσει μια δομή και να θέσει τους βασικούς κανόνες στο φωνολογικό σύστημα της Αγγλικής γλώσσας που τόσο ταλαιπωρεί τους Έλληνες μαθητές. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα φωνολογικά φαινόμενα που παρουσιάζονται

στο βιβλίο έχουν επιλεγεί ύστερα από ενδελεχή έρευνα των στόχων που θέτονται από τα σύγχρονα, βρετανικά προγράμματα αποκατάστασης μαθησιακών δυσκολιών

Το βιβλίο στηρίζεται στη θεωρία της Uta Frith σχετικά με τα τρία θεμελιώδη στάδια εκμάθησης μια γλώσσας. Η Uta Frith είναι μια διακεκριμένη, πολυγροφότατη, αναπτυξιακή ψυχολόγος που εργάζεται στο ινστιτούτο γνωστικών νευροεπιστημών στο Λονδίνο. Η δουλειά της χαρακτηρίζεται πρωτοπόρος κι έχει διεξάγει εκτεταμένες έρευνες στη δυσλεξία και τον αυτισμό.

Πιο αναλυτικά, η Frith υποστηρίζει ότι η κατάκτηση της ανάγνωσης αποτελεί βασική προϋπόθεση στην εκμάθηση της μητρικής όσο και μιας ξένης γλώσσας. Σύμφωνα με την επιστημονική μελέτη της (1985) η κατάκτηση της αναγνωστικής δεξιότητας ολοκληρώνεται με το επιτυχές πέρασμα από τα εξής 3 στάδια:

A. το λογογραφικό στάδιο: που περιλαμβάνει την οπτική αναγνώριση της λέξης ως σύνολο γραμμάτων

B. το αλφαβητικό στάδιο: που περιλαμβάνει την κατανόηση ότι σε κάθε γράμμα αντιστοιχεί ένας ήχος

Γ. το ορθογραφικό στάδιο: που αναφέρεται στη φωνητικά σωστή γραφή μιας λέξης.

Η σωστή μετάβαση από το ένα στάδιο στο άλλο είναι υψίστης σημασίας για την κατάκτηση της αναγνωστικής δεξιότητας. Αυτή η μετάβαση όμως δεν είναι πάντοτε απρόσκοπτη, γεγονός που συνεπάγεται αδυναμία κατάκτησης της ανάγνωσης.

Αναφορικά με την αγγλική γλώσσα, οι δυσκολίες ξεκινούν στο αλφαβητικό στάδιο, όπου κάθε γράμμα (γράφημα) αντιστοιχεί σε ένα συγκεκριμένο ήχο (φώνημα). Πολύ συχνά όμως δεν υπάρχει πάντοτε η ίδια αντιστοιχία γραφήματος-φωνήματος σε όλες τις λέξεις της αγγλικής γλώσσας. Αναλογιστείτε το εξής παράδειγμα όπου το γράφημα [o] διαβάζεται με 3 διαφορετικούς τρόπους: 1)bone αλλά και 2)come και 3) lot. Αυτή η φωνολογική «ποικιλία» δημιουργεί στα αγγλόφωνα παιδιά με μαθησιακές διαταραχές σημαντικές δυσκολίες στην κατάκτηση του δευτέρου και συνεπώς στη μετάβαση στο τρίτο στάδιο του μοντέλου της Uta Frith. Για το λόγο αυτό το βρετανικό εκπαιδευτικό σύστημα εστιάζει την προσοχή του στην καλλιέργεια της ανάγνωσης, δεξιότητας που προϋποθέτει καλή φωνολογική ενημερότητα

Το βιβλίο επίσης βασίζεται στην πολυαισθητηριακή μεθοδολογία των Orton & Gillingham Η μέθοδος των Orton & Guillingham είναι μία εναλλακτική μέθοδος εκμάθησης της ανάγνωσης που επικεντρώνεται στην ταυτόχρονη διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής. Πρόκειται για μία πρωτοπόρο μέθοδο στο χώρο της

αποκατάστασης των μαθησιακών δυσκολιών. Η μέθοδός τους αποτελείται από τρία μέρη:

Στο πρώτο μέρος ο μαθητής που υποτίθεται ότι ήδη γνωρίζει τα γράμματα της Αγγλικής αλφαβήτου, καλείται να βρει την αντιστοιχία γραφήματος (συμβόλου) και φωνήματος (ήχου) με διαφορετικούς τρόπους κάθε φορά. Στη μία περίπτωση ο δάσκαλος παρουσιάζει το γράφημα στον μαθητή και ο μαθητής πρέπει να ανακαλέσει από τη μνήμη του το φώνημα, είτε αντίστροφα ο δάσκαλος λέει τον ήχο του γράμματος και περιμένει από το μαθητή να θυμηθεί το όνομα του γράμματος. Οι Orton & Guilligham θεωρούν ότι κάθε μαθητής πρέπει να είναι σε θέση να διαβάζει και «οπτικά» και «ακουστικά» προκειμένου να κατακτήσει αβίαστα την αναγνωστική δεξιότητα. Αν ο μαθητής δυσκολευτεί να δώσει στο δάσκαλο τις σωστές απαντήσεις, πρέπει η γνώση του γράμματος να περάσει μέσα και από το κιναισθητικό κανάλι, πρέπει δηλαδή ο μαθητής να ψηλαφίσει το γράμμα. Η εισαγωγή ενός καινούριου γράμματος γίνεται εάν και εφόσον ο μαθητής έχει κατακτήσει την προηγούμενη γνώση.

Στο δεύτερο μέρος, ο μαθητής έρχεται σε επαφή με πιο «δύσκολες» γραφοφωνημικές αντιστοιχίες αλλά και βασικές καταλήξεις και προθέματα. Η εκμάθηση νέων γραμμάτων γίνεται με τη χρήση της πολυαισθητηριακής μεθόδου (οπτικό, ακουστικό, κιναισθητικό κανάλι), Σε αυτό το στάδιο χρησιμοποιούνται και τα flashcards όπου από τη μία μεριά της κάρτας εμφανίζεται το γράμμα που θέλει ο δάσκαλος να διδάξει στο παιδί και από την άλλη πλευρά είναι γραμμένη μία λέξη κλειδί, συνήθως ένα ουσιαστικό. Σε αυτό επίσης το μέρος ο μαθητής 'περνάει' από την εκμάθηση των φθόγγων – γραφημάτων, στην αποκωδικοποίηση συλλαβών και έτσι είναι σε θέση να αρχίζει να αποκωδικοποιεί τις πρώτες του λέξεις. Οι ασκήσεις φωνολογικής ενημερότητας παίζουν πρωτεύοντα ρόλο σε αυτό το στάδιο.

Στο τρίτο στάδιο, ο μαθητής ακούει τις λέξεις, τις φράσεις, τις προτάσεις, τις επαναλαμβάνει και τέλος τις γράφει. Ο μαθητής τώρα πια πρέπει να ενθαρρύνεται να γράφει λέξεις, προτάσεις ακόμη και μικρές ιστορίες, ενώ στο τέλος αυτού του σταδίου, προτείνεται η ανάγνωση μικρών κειμένων από περιοδικά και βιβλία αφού όμως πρώτα έχουν αφαιρεθεί οι λέξεις «παγίδες». Η χρήση μολυβιού ή δαχτύλου ενδείκνυται και καλλιεργείται από την πλευρά του δασκάλου προς το μαθητή, όπως επίσης και η σιωπηρή ανάγνωση (εσωτερική ανάγνωση).

Περνώντας στο βιβλίο και κοιτάζοντας τα περιεχόμενά του **Εικόνα 2** βλέπουμε ότι χωρίζεται σε 13 **ενότητες** στις οποίες εξετάζονται φωνολογικά φαινόμενα όπως

- ✓ σύντομοι και μακροί ήχοι φωνηέντων,
- ✓ συνδυασμοί φωνηέντων με –r,
- ✓ ζεύγη φωνηέντων (oo, ea, oa, ai, ay, ee, au, ou)
- ✓ τα semi-vowels γ, w, το magic-e,

- ✓ οι δίγραφοι rh, ch, th, wh, tw και φυσικά
- ✓ η αγγλική αλφάβητος με εικονογραφήματα.

Εμβόλιμα στις ενότητες υπάρχουν τα **Fun Pages** δηλαδή σελίδες που παρουσιάζουν με ευφάνταστο τρόπο:

- βασικές γραμματικές και λεξιλογικές έννοιες όπως το ρήμα to be, τα χρώματα και τους αριθμούς 1-10
- γράμματα που συγχέονται εύκολα είτε ακουστικά είτε οπτικά (b-d, p-q, n-u, h-n, m-w)
- άηχα φωνήματα

Για τη διδασκαλία των φωνολογικών φαινομένων χρησιμοποιούμε μια ιστορία, μία ρίμα ή μία εικόνα-κλειδί για να βοηθήσουμε το παιδί να θυμάται μέσω της εικόνας το αντίστοιχο φαινόμενο. Για παράδειγμα στην ενότητα που διδάσκουμε το συνδυασμό i-e χρησιμοποιούμε τη λέξη smile συνοδευόμενη από ένα μεγάλο smily, μιας εικόνας ιδιαίτερα οικείας στα παιδιά. Επίσης οι ενότητες περιέχουν λίστες λέξεων κι ασκήσεις γραπτές και ακουστικές για εξάσκηση του εκάστοτε φωνολογικού φαινομένου. Στο τέλος της κάθε ενότητας υπάρχει μία αστεία πρόταση όπου παρατηρείται παρήχηση του φωνολογικού φαινομένου που έχει διδαχθεί. Στη βιβλιογραφία αναφέρεται πολύ συχνά ότι η έκθεση των παιδιών σε γλωσσικές ασκήσεις που περιέχουν ομοιοκαταληξία λέξεων ή/και παρηχήσεις ήχων βοηθάει τα παιδιά να εξοικειωθούν με τους ήχους μιας γλώσσας, να αποκτήσουν φωνολογική επίγνωση της γλώσσας αυτής και τα κάνει πιο πρόθυμα στο να θέλουν να διαβάσουν.

Το υλικό αυτό αποτελεί τη βάση. Ο εκπαιδευτικός ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού μπορεί να επεκταθεί και να φτιάξει πόστερ ή/και ατομικά βιβλία για την εξάσκηση του συγκεκριμένου φωνήματος. **Εικόνες 3 & 4**

Εδώ παραθέτουμε ενδεικτικά μία σελίδα από την ενότητα magic-e: a-e **εικόνα 5** και τη σελίδα με την ιστορία του c και g συμφώνων που έχουν δύο ήχους. **Εικόνα 6**

Επιμένουμε σε γράμματα που συγχέονται είτε οπτικά είτε ακουστικά και βοηθάμε το μαθητή να εξοικειωθεί με τα γράμματα που ακούγονται το ίδιο αλλά γράφονται διαφορετικά π.χ. τα γράμματα c,k,q ακούγονται το ίδιο αλλά γράφονται διαφορετικά. Εδώ παραθέτουμε ενδεικτικά μία σελίδα από την fun page για το διαχωρισμό των γραμμάτων n-u. **Εικόνα 7**

Η μέθοδος εφαρμόζεται στο χώρο της Λεξιμάθειας τα τελευταία δύο χρόνια τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο (δυναμικό). Ο μικρός χρόνος εφαρμογής και το μικρό δείγμα πληθυσμού δεν επιτρέπει μια ποσοτική αξιολόγηση της μεθόδου. Αξιολογώντας ποιοτικά τη μέθοδο μπορούμε να αναφέρουμε τα θετικά σχόλια συναδέλφων εκπαιδευτικών που την έχουν εφαρμόσει και την αύξηση του

ενδιαφέροντος που έχουμε παρατηρήσει τον τελευταίο καιρό γύρω από το βιβλίο μας. Επίσης παραθέτουμε τα σχόλια των παιδιών που ακολούθησαν τη μέθοδο για να μάθουν αγγλικά και τα συγκρίνουμε με τα σχόλια των παιδιών που μαθαίνουν αγγλικά με το συμβατικό τρόπο εκμάθησης. **Εικόνες 8 & 9**. Αναφερόμαστε σε δύο από την κάθε ομάδα:

- ✘ «Κάντε μου ευθανασία. Ποιος εφεύρε τα Αγγλικά; Θα τον σκοτώσω. Θα πάω να μείνω σε χώρα που δε θα μιλάνε αγγλικά. Θα πέσω από το παράθυρο ή καλύτερα από ουρανοξύστη... αααα! Σκοτώστε με!! (μαθητής Δ' Δημοτικού με ΕΜΔ)
- ✘ Δε θέλω να ακούο τη λέξι αγγλικά γιατί με πιάνι το κεφάλιμου. η δασκάλαμου είναι σπαστηγκί πολί. Τη δασκάλα μου δε θέλο ούτε να τη βλέπο. (μαθήτρια Δ Δημοτικού με ΕΜΔ)
- ☑ Μου αρέσουν τα αγκλικά ας είναι δύσκολα αλλά μου αρέσουν τα αγκλικά (μαθήτρια Γ Δημοτικού με μέση νοητική υστέρηση)
- ☑ Είναι δύσκολα. Δε μου αρέσουν πολύ αλλά είναι ένα ευχάριστο μάθημα. (μαθήτρια ΣΤ Δημοτικού με ΕΜΔ)

Είναι στο χέρι μας λοιπόν να βρούμε το σωστό τρόπο ώστε να βοηθήσουμε όλα τα παιδιά να κατανοήσουν, να αγαπήσουν και να κατακτήσουν με ευχέρεια το γνωστικό αντικείμενο που λέγεται αγγλική γλώσσα.

Ευχαριστούμε πολύ.

Βιβλιογραφία:

Bissex, G.L. (1980) **GNYS AT WRK: A Child Learns to Write and Read**. Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη: Harvard Press

Franks E., Nicholson M., Stone C. (1999) **Beat Dyslexia : a step-by-step multi-sensory literacy program**. LDA, UK.

Frith U. (1985). **Beneath the surface of developmental dyslexia**. In K. Patterson, J. Marshall, & M. Coltheart (Eds.), *Surface Dyslexia, Neuropsychological and Cognitive Studies of Phonological Reading*. (pp 301-330). London: Erlbaum.

Hornsby B., Shear Fr., Pool J., (1999) **Alpha to Omega: The A-Z of Teaching Reading, Writing and Spelling**. Heinemann Publications

Jolly phonics workbooks. **Workbooks no 1,3,4**. Jolly Learning Ltd. Essex, UK

Μάρκου Σπύρος (1998). **Αριστεροχειρία, κινητική αδεξιότητα, υπερκινητικότητα**. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα. Δ' Έκδοση.

Παντελιάδου Σ. (2000), **Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη**, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα

Reid G. (1998). **Dyslexia: A Practitioner's Handbook**. Second Edition, Wiley Publications, England.

Wolf M. (2007) **Ο Προυστ και το καλαμάρι: Πώς ο εγκέφαλος έμαθε να διαβάζει**. Εκδόσεις: Πατάκης.